

Historievitenskapens moralske ekspertise

kronikk

Debatten om David Irving viser et historiefag i krise, skriver Frode Molven. DeNblander sammen vitenskap og praktisk stillingstagen til samfunnsproblemer, eller kildekritikk og «verdier». Årsaken er at historiefaget er blitt profesjon. Molven tar hovedfag i filosofi ved UIB. Odd-Bjørn Fure og Hans Fredrik Dahl møtes til debatt på Studentsenteret i kveld.

frode molven

Det beste med Odd-Bjørn Fures pamflett (Kampen mot glemse-len) er faghistorien til slutt. Her viser han dagens profesjonalisering av faget via kildekritikk, i motsetning til tidligere historikeres moralsk-politiske engasjement. Men hans egen praksis strider med det sentrale han viser her: han kritiserer Dahl på vegne av kildekritikk alene, mens tonen er at Dahl er umoralsk.

Fure etterlyser en bredere orientering mot teorier og modeller i faget, som er mer enn kildekritikk og metoder. Men kan dette gi faget en moralsk-politisk tyngde? Gir en god modell, eller en «samfunnsorientert teori» grunnlag for å ta moralsk stilling til noe som helst? Kan faget i seg selv være en bastion mot fascismen? Når Fure fordømmer Dahl moralsk – på faglige kriterier – virker det som om faget i seg selv disponerer moralske kriterier. Gjør det det?

Jeg vil hevde at historiefaget bare kan ha moralske kriterier på et nivå Fure ikke ser og ikke er villig til å se: nemlig på et «uvitenskapelig» nivå som ikke lenger er fag og vitenskap, men som angår forhold som kan og bør diskuteres av alle.

At historikeren selv er et uvitenskapelig og ufaglig menneske som tar stilling, viser fortellingsnivået i tekstene, som alle historikere er avhengige av for å formidle hendelser. Har en ikke et slikt nivå, kan en bare gi ut tilfeldige oversikter, som kronologier – og det er ikke sikkert at selv dette er mulig. Et faktum formidles alltid i et eller annet henseende, og hendelser kobles på måter som ikke er gitt utfra hendelsene selv. Det finnes ikke noen grenser for hva 1814 kan brukes til. Og enkeltfaktum er kanskje noe som kan kartlegges, men ikke forutsattsløst. På et nivå står de allerede i en eller annen sammenheng.

Da historiefaget ble etablert som fag og vitenskap, hadde det grovt sett en bakgrunn i to forhold: Behovet for å vitenskapeliggjøre tilnærmingen til menneskets relasjon til fortiden, et

1535 (1824), og hans senere seminarer, blir historieskrivningen vitenskapelig; en positiv vitenskap inspirert av naturvitenskapene. Her bygges en metodologi som dreier seg om fakta, ikke verdier – historie som vitenskap er ikke normativ. Bakgrunnen i den tyske romantikken, bestemmer helt klart prosjektet på en dypere måte, som – om en i det hele tatt vil se det – ordner historie som et verdistyrkt prosjekt mer fundamentalt. Utfra den tyske romantikken som prosjekt er fortiden med oss, fortiden danner ramme for selvforståelse. Historiefaget er som norskfaget et av de dannede fagene i Norge. Det ville for Ranke, kildekritikkens etablerer, vært utenkelig å forfekte den slik den gjøres i dag.

Hvorfor skal en tro at en historiker kan fortelle oss hva fascismen er?

Det er ikke vitenskapelige, men estetiske og/eller moralske grunner for å velge et perspektiv fremfor et annet. Francis Sejersted har vist hvilke prosjekter som ligger implisitt i norske historikeres fremstillinger (kronikk i BT 27.6.96): «At historiske fremstillinger bygges opp etter visse allmenne prinsipper, at de har en egen form, er en selvfølge (...) Moderne historieskrivning er nært knyttet til fremskrittstoen og til nasjonalstatens fremvekst. Dens sosiale funksjon var å skape en nasjonal identitetsfølelse.» Et verk er aldri bare bærer av kildekritikk. Historikeren kan ikke frisetse seg fra sin ethos, for den ligger i historikerens praksis.

Fordelen med Fures perspektiv er at historiefaget blir viktig, for ikke å si avgjørende, og at historikeren får en moralsk rolle. Men fordelene er fagintert. For faren med et slikt perspektiv er for det første at moral ikke kan fagliggjøres; vi trenger ikke forsknings-

sammenheng, med troen på at den rette Fremstilling finnes. «Glemsel» betinger at fortiden som helhet faktisk kan glemmes, at den foreligger et eller annet sted. Hvis den så gjør, er jo det en sannhet som ekspertene stadig kan opplyse oss om på ny. Dette ville være nihilisme: sannheten er i hendene på eksperter. Trusler angår oss alle, og mer enn «glemselstrusselen», som motiverer Sannheten og ekspertene, er en aktiv praktisk-etisk stillingstagen nødvendig.

Fure og Dahl er mer enige enn vi tror

Hvorfor skal en tro at en historiker kan fortelle oss hva fascismen er? Hvor mye skal vi vite om fascismen for å vite at noe er fascismen? Hans Fredrik Dahl (og også Fure, på vegne av én av sine hester) argumenterer med at vi får vite stadig mer. Skulle dette være et argument, kunne ingen uttale seg eller ta standpunkt til fascisme, fordi en ennå ikke vet *alt*. Det kunne tenkes at det fantes et skjult arkiv som gav oss kunnskap om hva fascismen egentlig var. Fascisme blir forskningsfelt og reelt stilt i parentes, for alle mulige kritiske resultaters skyld. Fascismen er noe som foreligger i fortiden, avleiret i arkiver, tekster og gjerninger. Filosofen Harald Oifstad har undersøkt fascismen og kommet til at den kan anta mange former, og grader: den ligger disponert i enhver form for forakt for svakhet. Vi har alle moralske ressurser til å forstå hva slike fenomener er. Det er heller ikke noe nytt i denne debatten, men media ser for seg en kulturkamp. «I en fornuftig verden ville Heraklit kommet ut hver dag, og VG med titusen års mellomrom.» (Georg Johannesen).

Alt kan vi ikke ta stilling til med grunnlag i kildekritikk og modeller: noe må vi velge å ta stilling til. Vi orienterer oss ikke etter forskning når vi tar standpunkt til moralske saker. Vi bør ikke først og fremst orientere oss etter en eller annen forskningsfront, bruke vitenskapelige kriterier for å fordømme fascismen. Dømmekraften er her viktigere enn forskningsresultater. Når forskeren blir ekspert er det høyere risiko for at han mister dette praktiske momentet. Om historikeren tar stilling til sitt stoff, som vi alle gjør, men skjuler seg bak ekspertrollen og profesjonen er dette et blindpunkt, som kan utgjøre en trussel. Det praktisk-moralske kan ikke profesjonaliseres; det viser seg at det er et etisk valg som angår oss alle.

Odd-Bjørn Fure og Hans Fredrik Dahl møtes til debatt i Bergen i kveld.

vi kan gjøre – og som folk flest gjør – er raskt å benytte seg av sin egen dømmekraft, egenskaper som ser ut til å trives dårlig i en del vitenskapelige fora. Historiefaget i seg selv kan ikke stille opp lodige argumenter mot fascismen.

Fure og Dahl er mer enige enn vi tror: begge tror de diskuterer fag, men bare Fure rir to hester. Dahl rir bare en, og den heter kildekritikk, og hans oppførsel viser ikke først og fremst en faglig svikt (det kan jo godt være Irving har funnet dette noe, med sin kildekritikk), men en svikt i dømmekraft (Irving står i fascistenes tjeneste). At Irving har lest Goebbels dagbøker blir en fillesak i forhold til den ethos han bærer frem. Men kritikken av dette forholdet kan ikke profesjonaliseres. Argumenterer en mot Dahl som ekspert, slik Fure har gjort, kan Dahl bare rope tilbake: det og det har Irving vist bedre. Vi ser David Irving med forskermine og briller foran et et mikrofilmapparat med Goebbels' dagbøker. (Han har lest den mot Albert Speers memoarer, og funnet dette og hint).

Norge er et av de mest historiebevisste land i verden

Irving hevder ikke utvetydlig at Norge

fremstilling, som jeg ennå ikke har lest. «Feilen er at Fure tror kildekritikk er noe moralsk. Dahl vil skille sterkt mellom Irving som forsker (bebrillet foran mikrofilmer) og som «politisk revisjonist» (sistnevnte er da et slags ideologisk fundament vi kan ta alvorlig i en ideologidebatt, der Dahl på nytt kan bidra med historiske rammer og teoretisk innsikt?). «Hans Fredrik Dahl» som problem er bare en følge av profesjonaliseringen av historiefaget. Og i debatten er Dahl bare stråmann for historieprofesjonistene. Kåre Lunden er (om enn ufrivillig) den redeligste historiker vi har: han agiterer hemningsløst for sitt nasjonale prosjekt, så tydelig at en ser ethosen for en ser kildene.

Norge er et av de mest historiebevisste land i verden. Et eksempel: Kåre Lunden («professor i historie») angriper Kåre Willoch i Dagbladet, med utgangspunkt i hvilken ussel faen fylkesmannen var på 1400-tallet eller så. I Norge blir slikt sett på som «historiebevissthet». Hvis det skal stå noen kamp, bør ikke den være for økt historieløshet i Norge? Når historikerne ikke lenger er sannhetsadministratorer, kan vi begynne å ta stilling til fortellingene deres.

Vitenskap kan ikke erstatte dømmekraft. Kan vi forestille oss at vi en dag diskuterer kildekritikk med *virkelige* fascister?

Men problemet med Hitler var ikke at han ikke hadde lest Ottar Dahls bok om kildekritikk.

113420

moralske ekspertise

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

kronikk

Debatten om David Irving viser et historiefag i krise, skriver Frode Molven. DeNBlander sammen vitenskap og praktisk stillingstagen til samfunnsproblemer, eller kildekritikk og «verdier». Årsaken er at historiefaget er blitt profesjon. Molven tar hovedfag i filosofi ved UiB. Odd-Bjørn Fure og Hans Fredrik Dahl møtes til debatt på Studentsenteret i kveld.

frode molven

Det beste med Odd-Bjørn Fures pamflett (Kampen mot glemelsen) er faghistorien til slutt. Her viser han dagens profesjonalisering av faget via kildekritikk, i motsetning til tidligere historikeres moralsk-politiske engasjement. Men hans egen praksis strider med det sentrale han viser her: han kritiserer Dahl på vegne av kildekritikk alene, mens tonen er at Dahl er umoralsk.

Fure etterlyser en bredere orientering mot teorier og modeller i faget, som er mer enn kildekritikk og metoder. Men kan dette gi faget en moralsk-politisk tyngde? Gir en god modell, eller en «samfunnsorientert teori» grunnlag for å ta moralsk stilling til noe som helst? Kan faget i seg selv være en bastion mot fascismen? Når Fure fordømmer Dahl moralsk – på faglige kriterier – virker det som om faget i seg selv disponerer moralske kriterier. Gjør det det?

Jeg vil hevde at historiefaget bare kan ha moralske kriterier på et nivå Fure ikke ser og ikke er villig til å se: nemlig på et «uvitenskapelig» nivå som ikke lenger er fag og vitenskap, men som angår forhold som kan og bør diskuteres av alle.

At historikeren selv er et uvitenskapelig og ufaglig menneske som tar stilling, viser fortellingsnivået i tekstene, som alle historikere er avhengige av for å formidle hendelser. Har en ikke et slikt nivå, kan en bare gi ut tilfældige oversikter, som kronologier – og det er ikke sikkert at selv dette er mulig. Et faktum formidles alltid i et eller annet henseende, og hendelser kobles på måter som ikke er gitt utfra hendelsene selv. Det finnes ikke noen grenser for hva 1814 kan brukes til. Og enkeltfaktum er kanskje noe som kan kartlegges, men ikke forutsetningsløst. På et nivå står de allerede i en eller annen sammenheng.

Da historiefaget ble etablert som fag og vitenskap, hadde det grovt sett en bakgrunn i to forhold: Behovet for å vitenskapeliggjøre tilnærmingen til menneskets relasjon til fortiden, et moderne trekk, som dels var inspirert av naturvitenskapens fremvekst – historisk kausalitet og historiske fakta –, dels av romantikkens behov for sammenheng med fortiden i de nasjonale prosjektene. Til det første kan en si at sentral i etableringen av historie som vitenskap står kildekritikken. Med Leopold von Ranke's etterskrift om kildekritikk i *Geschichte der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis*

1535 (1824), og hans senere seminarer, blir historieskrivningen vitenskapelig; en positiv vitenskap inspirert av naturvitenskapene. Her bygges en metodologi som dreier seg om fakta, ikke verdier – historie som vitenskap er ikke normativ. Bakgrunnen i den tyske romantikken, bestemmer helt klart prosjektet på en dyper måte, som – om en i det hele tatt vil se det – ordner historie som et verdistyrkt prosjekt mer fundamentalt. Utfra den tyske romantikken som prosjekt er fortiden med oss, fortiden danner ramme for selvforståelse. Historiefaget er som norskfaget et av de dannende fagene i Norge. Det ville for Ranke, kildekritikkens etablerer, vært utenkelig å forfekte den slik den gjøres i dag.

Hvorfor skal en tro at en historiker kan fortelle oss hva fascismen er?

Det er ikke vitenskapelige, men estetiske og/eller moralske grunner for å velge et perspektiv fremfor et annet. Francis Sejersted har vist hvilke prosjekter som ligger implisitt i norske historikeres fremstillinger (kronikk i BT 27.6.96): «At historiske fremstillinger bygges opp etter visse allmenne prinsipper, at de har en egen form, er en selvfølge (...) Moderne historieskrivning er nært knyttet til fremskrittstoen og til nasjonalstatens fremvekst. Dens sosiale funksjon var å skape en nasjonal identitetsfølelse.» Et verk er aldri bare bærer av kildekritikk. Historikeren kan ikke frisette seg fra sin ethos, for den ligger i historikerens praksis.

Fordelen med Fures perspektiv er at historiefaget blir viktig, for ikke å si avgjørende, og at historikeren får en moralsk rolle. Men fordelen er fagintert. For faren med et slikt perspektiv er for det første at moral ikke kan fagliggjøres; vi trenger ikke forskningsfronter og modeller for å begripe hva fascisme er. Men faren er kanskje enda større: profesjonen fremstiller det som om sannheten eksisterer, som om fortiden eksisterer som en helhet et eller annet sted, og som kan hentes frem med de rette metoder. Dette tapper luften ut av historien som våre egne fortellinger og stillingstager: vi trenger ikke bry oss. Det avlaster den enkeltes forsøk på å veve hendelser sammen og skape

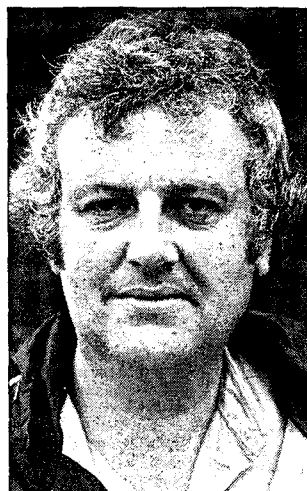
sammenheng, med troen på at den rette Fremstilling finnes. «Glemsel» betinger at fortiden som helhet faktisk kan glemmes, at den foreligger et eller annet sted. Hvis den så gjør, er jo det en sannhet som ekspertene stadig kan opplyse oss om på ny. Dette ville være nihilisme; sannheten er i hendene på eksperter. Trusler angår oss alle, og mer enn «glemselstrusselen», som motiverer Sannheten og eksperten, er en aktiv praktisk-etisk stillingstagen nødvendig.

Fure og Dahl er mer enige enn vi tror

Hvorfor skal en tro at en historiker kan fortelle oss hva fascismen er? Hvor mye skal vi vite om fascismen for å vite at noe er fascisme? Hans Fredrik Dahl (og også Fure, på vegne av én av sine hester) argumenterer med at vi får vite stadig mer. Skulle dette være et argument, kunne ingen uttale seg eller ta standpunkt til fascisme, fordi en ennå ikke vet *alt*. Det kunne tenkes at det fantes et skjult arkiv som gav oss kunnskap om hva fascismen egentlig var. Fascisme blir forskningsfelt og reelt stilt i parentes, for alle mulige kritiske resultat skyld. Fascismen er noe som foreligger i fortiden, avleiret i arkiver, tekster og gjerninger. Filosofen Harald Ofstad har undersøkt fascismen og kommet til at den kan anta mange former, og grader: den ligger disponert i enhver form for forakt for svakhet. Vi har alle moralske ressurser til å forstå hva slike fenomener er. Det er heller ikke noe nytt i denne debatten, men media ser for seg en kulturkamp. «I en mørktung verden ville Heraklit kommet ut hver dag, og VG med titusen års mellomrom.» (Georg Johannesen).

Alt kan vi ikke ta stilling til med grunnlag i kildekritikk og modeller: noe må vi velge å ta stilling til. Vi orienterer oss ikke etter forskning når vi tar standpunkt til moralske saker. Vi bør ikke først og fremst orientere oss etter en eller annen forskningsfront, bruke vitenskapelige kriterier for å fordømme fascismen. Dømmekraften er her viktigere enn forskningsresultatene. Når forskeren blir ekspert er det han som vil si for at han mister dette moralske momentet. Om historikeren tar stilling til sitt stoff, som vi alle gjør, men skuler seg bak ekspertrollen og profesjonen er dette et blindpunkt, som kan utgjøre en trussel. Det praktisk-moralske kan ikke profesjonaliseres; det viser, profesjonens og vitenskapens grenser – samt at samtiden, våre verdier, hva vi vil verne, må være utgangspunkt. I Irvingdebatten har ingen pekt på dette, fordi alle skulle være eksperter. Denne saken viser grensene for ekspertise, hvor kun «menigmann» kan ha en kvalifisert domsevne.

Vi vet nok. Dette er ingen debatt som er avhengig av opplysning, faglig innsikt, vitenskapelige innspill etc. etc. Det

Odd-Bjørn Fure og Hans Fredrik Dahl møtes til debatt i Bergen i kveld.

vi kan gjøre – og som folk flest gjør – er raskt å benytte seg av sin egen dømmekraft, egenskaper som ser ut til å trives dårlig i en del vitenskapelige fora. Historiefaget i seg selv kan ikke stille opp lodige argumenter mot fascismen.

Fure og Dahl er mer enige enn vi tror: begge tror de diskuterer fag, men bare Fure rir to hester. Dahl rir bare en, og den heter kildekritikk, og hans oppførsel viser ikke først og fremst en faglig svikt (det kan jo godt være Irving har funnet dette noe, med sin kildekritikk), men en svikt i dømmekraft (Irving står i fascistenes tjeneste). At Irving har lest Goebbels dagbøker blir en fillesak i forhold til den ethos han bærer frem. Men kritikken av dette forholdet kan ikke profesjonaliseres. Argumenterer en mot Dahl som ekspert, slik Fure har gjort, kan Dahl bare rope tilbake: det er det har Irving vist bedre. Vi ser David Irving med forskermine og briller foran et mikrofilmapparat med Goebbels' dagbøker. (Han har lest den mot Albert Speers memoarer, og funnet dette og hint).

Norge er et av de mest historiebevisste land i verden

Irving nevner ikke utryddelsesleirene, sier Odd-Bjørn Fure. Og sammen med opptaket av Irving som tysktalende fornekter av holocaust i et forum av gammelnazister, burde dette holdt. Fure trengte ikke si mer. Men han tilføyer: «Det er dårlig kildekritikk». Da kan Dahl si: «På sitt felt er han blant verdens fremste kildekritikere. Han har ikke tatt holocaust opp her, men det kan han komme tilbake til i en annen

fremstilling, som jeg ennå ikke har lest. «Feilen er at Fure tror kildekritikk er noe moralsk. Dahl vil skille sterkt mellom Irving som forsker (bebrillet foran mikrofilmer) og som «politisk revisjonist» (sistnevnte er da et slags ideologisk fundament vi kan ta alvorlig i en ideologidebatt, der Dahl på nytt kan bidra med historiske rammer og teoretisk innsikt?). «Hans Fredrik Dahl» som problem er bare en følge av profesjonaliseringen av historiefaget. Og i debatten er Dahl bare stråmann for historiefagprofesjonistene. Kåre Lunden er (om enn ufrivillig) den redeligste historiker vi har: han agiterer hemningsløst for sitt nasjonale prosjekt, så tydelig at en ser ethosen før en ser kildene.

Norge er et av de mest historiebevisste land i verden. Et eksempel: Kåre Lunden («professor i historie») angriper Kåre Willoch i Dagbladet, med utgangspunkt i hvilken ussel faen fylkesmannen var på 1400-tallet eller så. I Norge blir slikt sett på som «historiebevissthet». Hvis det skal stå noen kamp, bør ikke den være for økt historiebevissthet i Norge? Når historikere ikke lenger sannhetsadministratorer, kan vi begynne å ta stilling til fortellingene deres.

Vitenskap kan ikke erstatte dømmekraft. Kan vi forestille oss at vi en dag diskuterer kildekritikk med *virkelige* fascister?

Men problemet med Hitler var ikke at han ikke hadde lest Ottar Dahls bok om kildekritikk.

Kronikk/kontaktpersoner

Normann Kirkeide	55 21 46 03
Kjartan Rødland	55 21 46 58
Faks	55 21 46 81
E-post: Kronikk@bergens-tidende.no	